2)

FAMILIARIS QVAEDAM EPISTOLA E ROMA IN HISPANIAM MISSA,

In qua quid actum ſit die xxix. Aprilis, vij. Maij, x. & xvij. Septembris in tranſlatione Obeliſci breuiter explicatur.

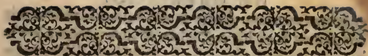
Breuis item rerum in hoc primo anno à Sanctiſs. D.N. geſtarum enumeratio.

Τὸ ἄξιον ὀβελίσκου.

PERMISSV SVPERIORVM.

ROMAE Apud Alexandrum Gardanum, & Franciſcum Coattinum Socios. Impenſis Bartholomæi Graſsi Bibliopolæ Romani. 1586.

G. P. PETRO VELLEIO SVO S. D.

V M ais (mi Vellei) ita nos Vrbis amœnitate ac delitijs delinitos, ut ueſtri memoriā (ah ſcelus) penitus proiecerimus : quæſo te Vir ſumme an hæc ex animo? ex animo (inquam) hæc Vellei tuo ? quo, non uiuam, ſi quid humanius, ſi quid purius, ſi quid candidius. Ego nimirū poſtea quàm à te abſum, nulla alia me in tam deplorato naufragio ſolata eſt tabula, quàm adſiduis ad te literis (ut ut potui) incomparabilem abſentiæ iſtius iacturam reſarcire. Feci equidem: & cum iam quintus miſeri diſsidij decurrat annus, vix profecto menſem mihi repetes (proximè elapſos duos aut tres excipito) noſtris epiſtolijs uacuum. Quid, quod nunc ceſſaſti? in cauſa inquam fuit repentinus noſter ab Vrbe diſceſſus: nam cum conſtans hic percrebuiſſet fama, Oſsunę Ducem quantocyus proficiſci, Prouincia Mirandenſi Comiti demandata, officij ſanè mei eſſe putaui, uirum tantis mihi (noſti.) nominibus colendum, antè pofectionem ab Italia, ſalutare. Itaquè Neapoli cum eſſem, quis amabò κατὰ λόγον Vellei duceret ad te ſcribere ? ad te, inquam, literarium perenne decus, Muſarum uni-

cum ornamentum. An ne quid Sirenum blandimentis cum seuera ac rigida suae uestrae disciplina? Nunc & Vrbi redditus, &, quod maius est, amatissimę Bibliothecæ nostræ, Deus meliora, quàm ut committam, uel minimum temporis interire scrupulum absquè præsentissima Velleij mei recordatione. Scio quid tu nunc: Sixtici inquam Obelisci: Sane merito. Scripsi, si memini, quibus machinis tam immanem diuellere molem instituissent Architecti. Iam quì res successerit paucis.

Vicessima nona Aprilis sub ipsa luce opus incœptum est: Erat Obeliscus ualidissimis octo columnis per latera circumuallatus, quę concatenatæ, atq; aliis succrescentibus, & connexis, ipsum apicem ad sex palmos præcellebant: Præfatis octo columnis totidem fastigia superimposita, à quibus perpetuę intrà extraq; succedentes fulcturæ, statuta tigna sustentabant, sic enim ruinæ & inflexionibus prospectum. Tota vero ipsa machina fortissimis laminis, ferreisque clauis à uertice ad calcem religata, plurimis & retinaculis, & ductarijs funibus (has cannabos vocant) undequaq; suffulta. Itaquè quadraginta primum trochleæ à totidem mouendę ergatis, ualidissimis trabibus, quæ fastigijs inerant, appensæ: horum singulis homines quindecim, equi duo destinati, qui ad nutum præfecti (quando vnicuique ergato vnus præerat) præstò essent. Præfecti verò ipsi id acceperant, vt cum tubę sonitus signum daret, mouerent; cum verò cymbali, sisterent. Nec aliter his qui vectibus quinque aderant, iniunctum est: porrò illæ septuaginta palmorum longitudine ex fortissimis trabibus compactæ erant, tresque ab Obelisci fronte, duo à tergo conspiciebantur. Primo impetu ferrea quędam lamina, quæ machinam molem ipsam ambientem religabat, disrupta est; qua tamẽ vnius fermè horæ spatio accommodata, decem demum impulsibus duos palmos

ac dimidium in altum Obeliſcus eleuatur; nè tamen tanta pendente mole ſiniſtrum quid accideret, cunei ſtatim, ac tignorum cæſuræ, quibus obniteretur, ſuppoſitæ, tum deinde aſſeribus, ac cylindris, cubi quidam, & teſſeræ, quibus inſidebat, dimotæ, & quædam, (dicemus nè traha? dicamus, quando aliud non occurrit, curriculi genus eſt quoddam Italis ſtraſcino appellatum) ſuppoſita: Ergata quinetiam denuò, trabes, & cannabi, cęteræque operæ mutatæ, atque in diuerſam formam compoſitæ: dies nimirum ſex ijs impenſi; Poſt quos, ideſt Maij ſeptima, ima pars Obeliſci, quatuor ergatorum vi, quæ à tergo mouebantur, cęteris, quę à fronte erant funes remittentibus, trahi paulatim cœpit, ipſe vero apex clementiſsimè vergebat. Etenim (ut antea) ad tubę ſonitum poſteriora ergata, laxis anterioribus impellebantur, ad cymbali vero quieſcebant cũcta. Igitur duabus ante occaſum horis famoſiſſima moles integra omnino ac ſine ulla prorſus iactura humi decubuit. Eo die, & ſi minimè loco dimota, tamen uiæ impedimenta quà deducenda erat, ſublata ſunt; in ſequentem autem lucem ab ipſo Obeliſco ad aream, vbi nunc viſitur, tumulus aggeritur, viginti duos palmos ea loci parte, qua prius ſtabat, in finẽ eminentior; ſurgebat enim ille paulatim, ita ut ab area ad Obeliſcum in longitudinem 118. eius menſuræ quam Italis ex decem palmis ad veteris Decempedæ ſimilitudinẽ, conſtantem, Cannam vocant, decliui faſtigio decideret. Ne vero agger immenſa mole fatiſceret, validiſsimis trabibus vndequaque premebatur, quæ loco catenarum limis tigillis connexæ erant, & vnà tignorum aliquot ſtatutiones religabant. Hàc itaque Moles ſex ergatorum vi trahi cœpta eſt: & quod per id temporis in Bononia Pontifex cœnaret (ea eſt Regiæ pars quà illac patet proſpectus) breuius quidem quàm credi po-

ceſt, urgente atque moras incuſante Principis pręſentia, pertracta eſt. Verùm cũ eo tẽpore æſtiui ſoles ſupra modum ſęuirent, ceſſatum eſt dies aliquot,ne ſcilicet cannabi, cęteraque linea nimio calore conflagrarent. Itaque decima Septembris die prima lucis hora erigi cœpit Obeliſcus, cuius iam mucro (vti diximus) ſubtus machinas iacebat: erant enim columnę octo ſimili qua priores illę, quarum meminimus, fabrica conſtructæ,fulcimentis ſtabilitæ, cõcatenatæ,connexæ,ſed quæ priores illas vnum & quadraginta palmos pro loci eminentia,ſuperabant:ſuper has faſtigia totidem, faſtigijs inerant trochleæ ab ergatis ſimiliter mouendæ. Tota vero ipſa machina externo internoque chomate muniebatur, externumquè plurima tigna & trabes vndequaquè ſuſtinebant. Ergata autem quadraginta ſex; equi centum quadraginta; homines ſexcenti; quorum ergatorum quatuor imam Obeliſci partem trahẽtibus, reliqua à cuſpide ad medium religatum erigebant. Quid multa? eadem die hora viceſima quarta quadraginta ſeptem ergatorum niſibus ſtetit Moles. Tum dein de decima ſeptima menſis eiuſdem,teſſeræ,queis antea nitebatur,ſuppoſitę ſunt, & in omnis ſęculi memoriam ad perpendiculum collocatur.Tandem viceſsima ſexta eiuſdem item menſis, glorioſiſsimo triũpho delecta eſt; à Pontifice enim ad id muneris deſtinatus B. Feratinus Epiſcopus Amerinus & Cancellariæ Apoſtolicæ Regens, ſolemne prius ad Petri ſacrificium fecit; inde ad Obeliſcum frequenti ſupplicatione peracta, multaquè ſuper ſanctiſsimæ crucis ſtatuam æreã, ſed inauratam fabrè, piè precatus, illam tradidit Diacono ſacris adhuc veſtibus induto,à quo deniq; in mucrone collocata eſt, atq; unà tunc, cuncta tormentorum genera,quę in Sancti Angeli arce ſunt, aſſiduos dedere bombos: Itaquè quod priſcis illis naturæ miraculis,quæ à decimo

Leone

Leone ad Paulum orbis tulit, desperatum plane opus iudicatum est, id nunc aurea Sixti V. Pontificis, ætas perfecit, & absoluit. Audiui ego quidem uirum quendam doctissimum (quo coram de Obelisco familiariter colloquebamur) facetè dicentem, eò ætatem nostram prioribus feliciorem futuram, quòd illæ integro quidem Obelisco potitæ tantùm fuerint, nostra vero & integro & contrito, sic nimirum rei difficultas, spes omnium debilitarat; Verùm (si quando) quod diuina attestantur proloquia, vel scilicet altissima montium cacumina pietati cedere, hoc maximè tempore experimento tractauimus; *transfert monteis impunè sequenteis intemerata fides* . Res frequentissimo theatro peracta est, atque ex vulgi more non sine perpetuis acclamationibus. Sepserat enim iampridem trabibus Architectus bonam areæ partem, vt ab opere multitudinem arceret, vnde conuicinas domos Curiæ proceres adimplebant, reliquum omne confertissima peditum, equitum, carpentorum turba occupabat. Nec prætereundum, eo ipso die atque hora qua erigebatur Moles, Frãciscum Luxemburgum Ducem Pinei in Vrbem aduenisse, vt à Christianissimo Galliæ Rege Legatus, Sixto V. Pontifici summo eiusdem Principis sui nomine obedientiam de more præstaret. Et certè non hęc sine diuino Numine. Quid enim significet aliud Obeliscus Petri ædium pro foribus à Sixto Petri successore collocatus; Quid Circi tot sæculis probrosum nomen, crudelissimiquè tyranni memoria vno die penitus oblitterata; Quid denique uanis & superstitiosis cineribus disiectis salutare uiuificæ crucis signum gloriosè erectũ, nisi nobilissimum Religionis nostræ tropheum, clarissimum de Paganismo triumphum, æternum veræ pietatis monumentum? Itaquè opportunè quidem sors tulit, vt ea, quam diximus, Galliæ Regis Legatio in id temporis

poris

poris incurreret, & vnà Vicarij Christi maiestatem & gloriam prædicaret. Pontifex quòd in sequentem diem publicum Consistorium Pineo decreuisset, a Caballo in Vaticanum reuersus, vltimam (vt sic dixerim) manum præsentia sua operi imposuit: nam eo prętereunte quadragesimo septimo ac postremo ergatorum impulsu stetit Obeliscus. Architectus (cui nomen Dominicus Fontana Mili in Comensi Diœcesi ortus) multa stipante caterua ouans, immo planè triumphans domum reuertitur. Diceres Camillos, Fabios, Magnos, ab eodē iterum Obelisco & Vaticano in Vrbem, & Capitolium duci. Quæ restant haud dispari proculdubio felicitate peragētur: Etenim (mi Vellei) dici vix potest, quibus auspicijs beatissimus hic Apostolatus mundo effulserit. Prima lux, quę Sixtum Quintum Pontificem vidit, multa quidem illa præclara ac salutaria Christianæ Reipublicæ augurata est: Nam ucrò in illo heroicarum virtutum, excelsi, infractiq; animi, atque ad istud ipsum fastigium nati haud obscuri iam indè collucebāt igniculi, cum ab importunis Curiæ tumultibus omnino sequestratus, ad secretiorem vitæ modum seccesit. Itaq; Orbi demum ac bonis redditus, id sibi prius, ac potius duxit, ut eam quam de se inter rusticanæ adhuc villæ dumeta delitescens, opinionem concitauerat, salutaribus officijs confirmaret, stabiliret, amplificaret. Fuerunt sanctissimi Pontificatus initia, Italia ferè omnis à misera laniena vindicata, perditissimorum hominum, quorum grassationibus viæ undiquè infestabantur, immensa propè colluuies inaudita hactenus celeritate & fortuna penitus deleta. Potentissimorum deinde virorum effrænati atque insolentes ausus in officio contenti, summo imperio cohibiti ac repressi, tanta deniquè bonorum animis præmiorū spes innatæ, tam incredibilis imis sceleratorum uisceribus pœnarum tremor insculptus

ptus, vt in ea vrbe (quam vnam ad libertatem, ac profligatam in rebus omnibus licentiam natam agnoscimus) ipsa hora à Sixto Quinto Pontifice renunciato, nulla omnino seditio, nullus tumultus, nulla infestatio, rixosæ quinetiam unius uoculæ mira quędam religio ingenita fit. Nunc tandem tot laboribus exantlatis, tot confectis monstris, atque ab Ecclesiastica ditione (quam cæteris puriorem sanctioremq; esse decet) sordibus egestis, iure quidem suo (ut ille alter) ad aureos legendos fructus animum applicat, ornat nimirum eam ipsam vrbem venustissimis, ac munificentissimis constructionibus; quam vera pietate, ac iustitia, religione non ficta, cæterisq; cœlestibus præsidijs antea munierat. Vias in amplissimam rectissimamque formam sternit; ad Agonalem (adumbrabo enim res tantùm) aeris salubritate nobilem, magnificentissimos aquæductus deriuat. Lateranensem Basilicam, Basilicarum omniū Principem vetustate ferè collapsam splendidissimè cōstruit, atque Pontificio palatio exornat. In Deiparæ ad Niues sacellum (quod in tenui adhuc fortuna insita magnanimitate inchoauerat) collocat; ibique de illustrissimo (o redeat serus) cogitat cenotaphio. Nec vero propterea ad Principis Apostolorum cessatur: surgit in dies celeberrima fabrica, & breui (vt sperant boni) quod in commune cedet religionis decus, perficietur templum Domini. His aliud adiecit beatissimus ac prouidissimus Pater longè quidem vtilissimum in Sacrosanctam hanc Sedem meritū: Aerarium enim penè exhaustum decies centenis aureorum millibus ditauit, idque (incredibile) ex unius tantum anni Pontificijs redditibus; hanc autem aureorum summam nullo unquā tempore præter inibi expressos (quos vocant) casus extrahi posse, aut in alios vsus conuerti, diplomate, (ad cuius obseruantiam solemni sacramento se hæ-

redesque

redesque suos adstrinxerunt Patres, sanctissimè decreuit. Diplomatis ipsius (quandò mira sententiarum habet pondera)exemplar transmittimus. Omittam diuina beatissimi Principis cōsilia, quibus Vrbi atquè in Vrbe Orbi annonæ ac rerum omnium penuria laboranti, extremaquè timenti succurrit. Prætercam denique maximorum facinorum grauidissimam mentem, quorum tamen vix iam tandem cohiberi potest impetus, prodeunt, euadunt, erumpunt. An non rerum magnitudo cum numero, numerus cum temporis breuitate, breuitas cum fortuna decertare de imperio videntur? Hęc quidem, mi Vellei, cum talia, ac tanta sint, aliorū Principum (esto) illustrissimi fuerint tituli, præclarissimaq; elogia, Sixtici verò Pontificatus rudes quędam adumbrationes atquè informia tantum erunt delineamenta; ac tandem eo vsque in ore hominum versabūtur, quousque succedentium operum molibus penitus obruantur. Finiam semel: Fuerunt profectò, sunt, atque erunt quęcunquè à tanto viro proficiscentur opera, iuxta Græcam paræmiam τὰ ἄξια ὀβελίσκου.

Francisco nostro plurimam salutem dico; valere etiā iubeo doctissimum Antonium, secretiorem pręterea animi nostri partem Rodericum. Cum vero fortunatissimas rupeis illas, quæ Montanum habent, inuiseris, tacitus eas nostro nomine uenerare, atque anathemate quopiam pius exorna. Vale doctissimè Vellei, & G. tui memoriam nè oblitterato. Romę Id. Septemb. M. D. LXXXVI.